

УДК 631.42

О.А. Власюк

Науково-методичний центр аграрної освіти
Міністерства аграрної політики та продовольства України

РЕНАТУРАЛІЗАЦІЯ ТЕРИТОРІЙ, ЩО ЗАЗНАЛИ АНТРОПОГЕННОГО ВПЛИВУ

Обґрунтовано необхідність ренатуралізації та визначено заходи щодо її проведення.

Ключові слова: осушення, водний режим, дегідратація, відновлення, меліорація

Постановка проблеми. У районі Шацьких озер осушувальні меліорації спричинили істотні зміни в регіоні, що викликали велике екологічне занепокоєння, а саме: зниження рівня та зміни хімічного складу води в озерах, зменшення водно-болотних угідь та загальної площі водозбору, збіднення видового складу фауни та рослинних угруповань, проявів розвитку вітрової ерозії.

Найбільш інтенсивні зміни відбулися за останні 20 років у складі трав'янистих гідрофільних фітоценозів боліт. Лише невеликі їх фрагменти збереглися на міжозерних просторах Шацького національного природного парку, долина ж зазнала розорювання. Унаслідок осушення боліт зникло багато цікавих чагарниково-болотних угруповань.

Водно-болотні угіддя названої території мають міжнародне значення, як одна із “зупинок” водно-болотних птахів під час довгого перельоту з місць зимівлі до місць гніздування і навпаки. Саме тут перехрещуються два важливі міграційні шляхи – Поліський широтний та Біломорсько-Балтійсько-Середземноморський.

Крім того, інтенсифікація сільськогосподарського виробництва, зокрема числі виконання великомасштабних гідротехнічних робіт з освоєння перезволожених земель, що є потужним фактором перетворення активного шару земної поверхні, зони добового теплообміну поверхневих шарів ґрунту і нижніх шарів атмосферного повітря, призвели до неспроможності ґрунтового покриву до саморегуляції, і як наслідок, до поступового зниження його родючості. Тому осушені ділянки з непридатним для ведення інтенсивного землеробства, надто низькородючим та сильно антропогенно деградованим ґрунтовим покривом необхідно піддати ренатуралізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багаторічні дані (С.І Веремеєнко., 1997, Трускавецький Р.С., 1992, Власюк О.А., Колошко Л.К., 2007) указують на те, що широкомасштабна меліорація, яку свого часу проводили в Західному Поліссі України (зокрема у Волинській області), не завжди враховувала важливу значущість різних екологічних функцій осушуваних ґрунтів [1-3]. Окремі масиви не потребували осушення.

Зміни, що відбулися, на осушених ґрунтах, є несприятливими для екологічного стану як зони осушення, так і прилеглих до них територій. Насамперед порушено режим підґрунтових вод, змінилося використання і водно-фізичні властивості ґрунтів, угіддя із староорних земель інтенсивно перетворюються в неугіддя, які заростають чагарниками, дрібноліссям. За таких

умов питання охорони та відновлення водно-болотних комплексів стає досить актуальним. Однак, зважаючи на те, що розвиток зворотних процесів (вторинне заболочення, засипання ярів) має бути керованим, необхідна розробка схем як першочергової, так і перспективної ренатуралізації порушених земель.

Мета дослідження – довести необхідність ренатуралізації територій, які зазнали антропогенного впливу.

Об'єкт дослідження – землі Копаївської осушувальної системи, що розміщено в північно-західній частині Волинської області, межує і знаходиться безпосередньо на території Шацького національного природного парку.

Виклад основного матеріалу. Планове масштабне осушення розпочалося у 60-х р. минулого століття. Початково побудована Копаївська осушувальна система не дала належного ефекту в регулюванні водного режиму, що стало підставою для її реконструкції.

Осушення і подальше використання перезволожених земель призвело до кардинальних змін у водообмінних і ґрунтоутворних процесах, що супроводжуються кількісними та якісними перетвореннями в рослинному і тваринному світі. Осушувальна система не забезпечує водного режиму в оптимальних межах.

Конструктивні особливості системи і рівень її експлуатації зумовлений формуванням різної меліоративної обстановки в передпосівний період. За достатньої забезпеченості опадами на значній частині площі формується несприятлива меліоративна обстановка (глибина РГВ становить менше 0,5 м). Крім цього, після побудови Копаївської осушувальної системи і проведення потужного каналу вздовж західного берега озера Луки триває погіршення стану озера. Під впливом дії каналу відбувається осушення й ущільнення торфових берегів. За таких умов понижується рівень берегів і замулюються канали стоку. Це призводить до подальшого зниження рівня озер, заростання акваторії і зменшення площі вільного плеса.

У багатьох випадках необґрунтоване осушення боліт призвело до небажаних наслідків. Такі ґрунти, а їх загальна площа складає близько 236 тис. га, потребують ренатуралізації, тобто повернення їх до свого природного стану. Це дуже дорогий і трудомісткий, проте абсолютно необхідний захід.

Проведення спостережень і натурних обстежень території Копаївської осушувальної системи, дозволили дійти висновку, що заходи щодо ренатуралізації доцільно проводити поступово, починаючи з найбільш цінних і найбільш уразливих об'єктів. Такими є озеро Луки і прилеглі до нього болотні масиви. Першочерговим завданням є покращення його водного режиму. Необхідним при цьому є створення умов, за яких вони б відновили свій природний об'єм і природну проточність. Тому в першу чергу необхідно виконати нівелювання за периметром озера і визначити місця просідання торфових берегів нерегульованих витоків з озера Луки. За даними наявних матеріалів і проведених окомірних обстежень такі місця виявлено переважно на південно-західному і західному берегах озера, загальною протяжністю близько 35 км. Із цього ж боку проходить і Луківський канал, який дренає поверхневий і підґрунтовий стік з біля озера.

Основними регулювальними заходами може бути створення в місцях просідання торфу шпунтових дамбочок на всю потужність торфу з перевищенням існуючої поверхні на 0,5 м, реконструкція Луківського і Копайвського каналів та відновлення перепускної системи з озера Світязь в озеро Луки.

У результаті цих заходів рівень води в озерах підніметься на 0,5 м, і наблизиться до попереднього рівня. При цьому передбачається підтоплення значних площ нині осушених земель у межах природних болотних утворень. Площа вільної поверхні озер значно зросте, значна площа підтоплених земель вийде з сільськогосподарського обігу і повернеться до природного стану.

Висновки. За умов ренатуралізації екосистем у межах Копайвської осушувальної системи в результаті переформування водного режиму відбудуться зміни щодо напрямку біологічних процесів. Із підняттям рівня ґрунтових вод на 0,5 м можна очікувати на такі зміни:

- ✓ водне дзеркало озер збільшиться на 3%;
- ✓ площа заболочених лук збільшиться на 60-70 га;
- ✓ мінералізація торфових осушених ґрунтів дещо призупиниться і буде спостерігатися зворотний процес, що полягає у поступовому накопиченні органічної речовини в профілі ґрунту;
- ✓ збережуться в природному стані водно-болотні угіддя, як регулятори водного режиму ділянок біосфери, як біотики флори і фауни;
- ✓ послабиться наростаюче антропогенне навантаження на природні комплекси озер і заболочених торфових ґрунтів.

Бібліографічний список: 1. С.І Веремеєнко. Еволюція та управління продуктивністю ґрунтів Полісся України / С.І. Веремеєнко. – Луцьк : Надстир'я, 1997. – 314 с. 2. О.А Власюк. Сучасний стан осушених ґрунтів / О.А. Власюк, Л.К. Колошко // Таврійський науковий вісник. – 2007. – Вип.. 50. – С.188-196. 3. Р.С Трускавецький. Негативні явища в ґрунтоутворенні на осушених землях / Р.С. Трускавецький // Родючість ґрунтів. Моніторинг та управління. – К. : Урожай, 1992. – С.149-157.

О.А. Власюк

**РЕНАТУРАЛИЗАЦИЯ ТЕРРИТОРИЙ, ПОДВЕРГШИХСЯ
АНТРОПОГЕННУМУ ВОЗДЕЙСТВИЮ**

Обосновано необходимость ренатурализации и определены меры по ее проведению.

Ключевые слова: осушение, водный режим, дегидратация, восстановление, мелиорация.

O.A. Vlasyuk

THE RENATURALIZATION FROM AREAS ANTHROPOGENIC IMPACT ARE SUBJECTED

The necessity of renaturalization from soundly and measures of conduct are defined.

Keywords: drainage, woter regime, dehydration, reconstraction, reclamation.